

Коломієць А. М. Професійна культура вчителя в умовах інформаційного суспільства / А. М. Коломієць, М. Ю. Кадемія // Філософія педагогічної майстерності : зб. наук. пр. – Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. – С.145-152.

УДК 378.14.

Алла Коломієць, Майя Кадемія

ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Науково обґрунтовано головні концептуальні положення підготовки педагогічних кадрів на нинішньому етапі бурхливого розвитку інформаційного суспільства. Досліджено особливості формування професійної культури майбутнього вчителя в навчальному процесі вищого педагогічного навчального закладу. Доведено, що сформованість інформаційної культури має бути головною метою професійної підготовки майбутнього вчителя в процесі вивчення всіх навчальних дисциплін.

Ключові слова: інформаційна культура вчителя, інформаційне суспільство, професійна культура вчителя

Профессиональная культура учителя в условиях информационного общества

Научно обосновано главные концептуальные положения подготовки педагогических кадров на нынешнем этапе бурхливого развития информационного общества. Исследованы особенности формирования профессиональной культуры будущего учителя в учебном процессе высшего педагогического учебного заведения. Доказано, что сформированность информационной культуры должна быть главной целью профессиональной подготовки будущего учителя в процессе изучения всех учебных дисциплин.

Ключевые слова: информационная культура учителя, информационное общество, профессиональная культура учителя.

Teacher professional culture in the condition of the information society

The main conceptual settings of pedagogical professional training at the modern stage of informational development in our society are proved scientifically. Peculiarities of professional formation of the future teacher in the educational process of higher educational establishment have been investigated. It is proved that the formation of informational culture must be the main goal of professional training of the future teacher while studying all educational subjects.

Key words: teacher information culture, information society, teacher professional culture.

Багатофункціональність педагогічної праці ускладнює процес підготовки і професійного розвитку педагогів. Висока інтелектуальність, творчий характер, велике значення комунікативних і етичних якостей і т.ін. зумовлюють особливу складність і особливу значимість професійного росту педагогічних працівників, яке в умовах інформаційного суспільства неможливе без використання сучасних інформаційних телекомунікаційних технологій.

В умовах інформаційного суспільства роль учителя має бути принципово зміненою. Полісемічність аудіовізуальної інформації, її лавиноподібний характер породжують цілу низку проблем в освітніх процесах. Головне завдання вчителя – не просто повідомляти інформацію, а інтеріоризувати та систематизувати ту інформацію, яку учні одержують із різноманітних джерел. Це вимагає абсолютно нових принципів організації занять, відмови від авторитарності, демократизації відносин між усіма учасниками педагогічного процесу, перегляду критеріїв і методів оцінювання діяльності учнів, тобто зміни підходів до визначення структурних і якісних характеристик професійної культури вчителя.

Професійна культура посідає чільне місце серед складових загальної культури особистості. Крім того, є професії, в сфері діяльності яких чітко не відмежовуються різні підсистеми загальної культури особистості. Однією з них є професія вчителя. Для нього поняття професійна культура є ширшим порівняно з культурою професійної праці, оскільки ціла низка особистісних якостей, зокрема морально-духовних, проявляються ним і за межами професійної діяльності.

Протягом усієї історії педагогічної думки проблема вдосконалення культури вчителя привертає увагу багатьох учених-мислителів. Так, наприклад, відомі думки Я.А. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, І.Г. Песталоцці про високу культуру вчителя, його енциклопедичні знання, володіння мистецтвом слова; погляди В.Г. Белінського, О.І. Герцена, М.Г. Чернишевського про талант, широту кругозору вчителя, його вміння пов'язувати знання з життям;

ідеї К.Д. Ушинського про творчий характер діяльності вчителя, його психологічну підготовку, роль дослідницької діяльності вчителя у виховній роботі з дітьми.

Значний інтерес становить педагогічна спадщина А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, пов'язана із розробкою проблеми педагогічної культури вчителя, його морального й духовного образу, професійної підготовки. Наприкінці ХХ-го і на початку ХХІ-го століття в працях Г.П. Васяновича, Б.С. Гершунського, І.А. Зязюна, В.О. Кудіна, В.Ф. Орлова проблеми розвитку професійно-педагогічної культури та професійного становлення педагога розглядаються як проблема філософії освіти через категорії свободи, саморозвитку, самовдосконалення тощо. Історія розвитку педагогічної думки підтверджує, що висока культура – необхідна умова і запорука успішної педагогічної діяльності вчителя.

Наукове обговорення шляхів розвитку освіти, що широко розгорнулося останніми роками, створення нових технологій професійного та особистісного розвитку фахівців свідчать про зростання інтересу до професійної культури вчителя. Питання, пов'язані з професійною культурою, духовністю педагога, обговорюють в Україні на численних конференціях. У рішеннях конференцій констатується, що в сучасних умовах конкурентоздатним ресурсом діяльності вчителя, викладача, вихователя є не стільки спеціальні знання, володіння інформацією, освоєні технології навчання і виховання, скільки загальна і професійно-педагогічна культура, що забезпечує особистісний розвиток, вихід за межі нормативної діяльності, здатність створювати і передавати цінності. Професійна культура вчителя – це універсальна характеристика педагогічної реальності, інтегративне соціально-психологічне утворення в структурі особистості вчителя, яке визначає світоглядні орієнтири, ціннісні установки, загальну концепцію життєвих прагнень і позицій.

У сучасних соціокультурних умовах усе помітніше заявляє про себе тенденція до об'єднання зусиль дослідників в аналізі професійно-педагогічної культури, до збігу точок зору різних авторів і авторських шкіл у поясненні її

сутності, змісту і критеріїв. Гуманістична парадигма освіти виводить процес дослідження професійної культури вчителя на особистісний рівень. Входження вітчизняної школи і педагогіки у світовий культурний і освітній простір ставить перед педагогами проблему розв'язання соціально-педагогічних завдань з урахуванням світових тенденцій і закономірностей розвитку загальної і професійної освіти. Проте обговорення стану перспектив розвитку освіти в Україні не завжди відображають проблеми формування професійно-педагогічної культури в умовах інформатизації суспільства.

Розвиток суспільства неминує висуває все нові і нові вимоги до праці вчителя. Відповідно до сучасної парадигми вищої професійної освіти навчальний процес у педагогічних ВНЗ спрямовується на загальнолюдські цінності, на педагогічну культуру, на дітей, школу, на індивідуальність, творчий потенціал студента, на оволодіння студентом базовими основами педагогічної культури. Спрямованість на загальнолюдські цінності означає повернення педагогічної освіти в лоно культури, її гуманізацію, гуманітаризацію, створення екологічно чистого культурно-освітнього середовища, ставлення до студента як до вільного суб'єкта професійної підготовки, відповідальність ВНЗ за якість його фахового становлення.

Отже, базовими компонентами педагогічної культури є такі: гуманістична педагогічна позиція та особистісні якості педагога; педагогічні теорії і педагогічне мислення; педагогічні та інформаційні технології і фахові вміння; досвід творчої педагогічної діяльності, обґрунтування власної педагогічної діяльності як системи (дидактичної, виховної, методичної); культура фахової поведінки, засоби саморозвитку й саморегуляції особистості та діяльності педагога.

Функціональний аналіз усіх сторін підготовки майбутнього вчителя у вищій школі дозволяє стверджувати, що ядром, стрижнем її професійної частини є загальнопедагогічна підготовка. Проте, на нашу думку, педагогічні знання є досить важливою, але не єдиною складовою професійної культури вчителя. Оскільки вчитель має бути не лише носієм, а й суб'єктом загальної

культури суспільства, то як і будь-який інший фахівець XXI століття, він має володіти елементами правової, екологічної, етичної, економічної, психологічної, інформаційної та інших культур.

Якісні результати педагогічної діяльності вчителя ґрунтуються на його *методологічній культурі*. Без урахування методу наукового пізнання неможливо дослідити проблеми освітнього процесу. На думку В.О. Радкевич, „володіння методологічною культурою спонукає педагога до глибокого пізнання основ педагогічної діяльності” [5, с.31]. Методологічна культура вчителя, що розглядається науковцями як культура мислення, в основі якої лежать методологічні знання, передбачає розуміння ним провідних освітніх парадигм, основних положень сучасної дидактичної концепції, функціональної спрямованості навчання, володіння процесом цілеутворення тощо.

З огляду на інтенсивний розвиток і появу значної кількості новітніх педагогічних технологій і часткових методик, в психолого-педагогічних дослідженнях все частіше почало з’являтися поняття *технологічна культура* вчителя. З технологічною культурою вчителя тісно переплітається його *наукова культура*. Проблемі наукової культури в освітніх процесах присвячені праці Г. О. Балла [1]. Науковець стверджує, що вчитель суспільства, яке розвивається швидкими темпами, має володіти знаннями про новітні досягнення у відповідних галузях, про роль науки в становленні суспільства.

На важливість розвитку *інноваційної культури* студента і викладача звертає увагу А. В. Вірковський [2, с.50], який вважає інновації не просто нововведеннями, а суттєвою конкурентною перевагою і закликає створити культурне інноваційне середовище для організації інноваційної діяльності педагогів і студентів.

Сучасна практика розвитку загальної культури вчителя детермінована також новою парадигмою стійкого розвитку суспільства, що акцентує екзистенціали людського буття (духовну свободу, духовність, відповідальність). Базовими ідеями нової моделі професійної культури

вчителя є: ідея єдності світу (В.І.Вернадський, А.Д.Урсул); ідея всесвітнього призначення особистості (Л.І.Новікова, М.В.Соколовський, Г.Полде, Г.Шеффер). Вони додають моделі професійної культури вчителя антропокосмічного характеру, базуючись на двох провідних цінностях сучасного людства - Природи і Людини, надаючи перевагу *духовній культурі* педагога.

Для майбутнього педагога розвиток професійної культури опосередкований педагогічним ідеалом – цілісною особистістю вчителя з багатим духовно-етичним потенціалом, оскільки, як справедливо зазначає Г.С.Тарасенко, культура неможлива поза естетичною константою буття – потягу до гармонії, краси і досконалості. Цей образ безпосередньо поєднаний з педагогічним ідеалом різнобічно й гармонійно розвинутої особистості педагога. Ми включаємо в структуру духовної культури вчителя не лише *етичну*, а й *екологічну культуру*, погоджуючись з тим, що „в системі культури екологічні та естетичні параметри людської поведінки в природі якщо не ідентичні, то максимально наближені одні до одних” [9, с.12].

Суттєво важливого значення в сучасних умовах набуває філософська освіченість педагога, тобто його *філософсько-світоглядна культура*. Педагогіка в усі часи зверталася до філософії, щоб зрозуміти глибинну сутність людини, виявити загальні закономірності її розвитку. Філософсько-світоглядна культура потрібна вчителю для вирішення професійних проблем, формування філософських поглядів і переконань про сутність світу і самого себе, що дає можливість самовизначитись у сенсі і меті свого життя, ідеалах і цінностях, тобто виробити свою особисту життєву позицію [8, с.81].

З огляду на зростання соціальної ролі педагогів на етапі розбудови громадянського суспільства і недостатній рівень розвитку *політичної культури* випускників ВНЗ педагогічного профілю останнім часом цей напрям досліджень почав активізуватися. Дослідники доводять, що політична культура педагога – це його інтегральна якість, яка забезпечує високі результати у вихованців і спрямована на формування громадянськості;

включає соціальні, моральні, професійні погляди й почуття, вольові й інтелектуальні якості, досвід педагогічної діяльності, оптимальну суму знань теорії громадянського виховання й необхідну систему практичних умінь, мотиваційно-ціннісне ставлення до досліджуваного виду діяльності [3, с.25].

Учителю в процесі професійної діяльності доводиться працювати з особистостями, які розвиваються, враховувати фізіологічні й психологічні особливості кожного учня. Тому, говорячи про професійну культуру вчителя початкових класів, не можна обминути його *психологічну культуру*. Учитель щодня покликаний створювати по-людському прийнятне, комфортне середовище, запобігати конфліктам, викликати справжній інтерес до навколишнього, до знань, налагоджувати співробітництво і співдружність у дитячому колективі.

Сучасний педагог має володіти основами конфліктології, соціальної педагогіки, психолого-педагогічними знаннями, що дозволяють йому своєчасно виявляти причини різного роду труднощів учнів, надавати необхідну допомогу в їхній інтелектуальній підготовці, особистісному розвитку, в комунікативній практиці. З огляду на те, що „людські, психологічні, особистісні якості набувають у міру розвитку цивілізації все зростаючої цінності” [7], феномен психологічної культури розглядається як необхідна складова професійної культури вчителя.

Визначаючи психологічну культуру як „соціально, онтологічно та внутрішньоособистісно детермінований рівень свідомого засвоєння, використання та функціонування психологічних цінностей, в якості яких виступають ефективні психологічні знання, вміння, навички, здібності до високоефективної психологічної діяльності”, В. В. Рибалка наголошує, що найвищий рівень психологічної культури може бути притаманним не лише добре підготовленому професійному психологу, а й кожній творчій особистості, лідеру в певній професійній діяльності [7].

Враховуючи вимоги інформаційного суспільства до професійного рівня педагога, що тісно пов'язані з умінням учителя знаходити необхідну

педагогічну та іншу наукову інформацію, вести діалог з науковцями та практиками, бути в курсі новітніх наукових досягнень, уміти застосовувати педагогічні новації на практиці, впроваджувати в навчально-виховний процес комп'ютерні технології, вчителю необхідний певний рівень не просто інформаційної компетентності, а високий рівень *інформаційної культури* [4; 5].

У програмі підтримки вироблення стратегії реформування освіти в Україні зазначено: „Бути обізнаними у сучасних інформаційних технологіях – нагальна вимога до педагога, випускника педагогічного навчального закладу” [<http://www.programs.edu.ep>]. Тому соціальним замовленням інформаційного суспільства для ВНЗ вважаємо забезпечення рівня інформаційної культури студента, необхідного для роботи в конкретній сфері діяльності. В процесі прищеплення інформаційної культури студентам педагогічних ВНЗ, поряд із вивченням теоретичних дисциплін за допомогою традиційних технологій, необхідно приділити значну увагу комп'ютерним інформаційним технологіям, що є базовими складовими навчальної і майбутньої педагогічної діяльності. Причому якість навчання, на нашу думку, має визначатися ступенем закріплених стійких навичок роботи в середовищі базових інформаційних технологій у розв'язанні типових завдань навчальної діяльності.

Існування різних означень і трактувань інформаційної культури та їх ускладнення в міру розвитку суспільства свідчить про динамічність цього поняття і необхідність у його визначенні враховувати вимоги інформаційного розвитку суспільства. Крім того, багатьма науковцями визнано, що інформаційна культура особистості є чинником розвитку інформаційного суспільства.

Формування інформаційної культури педагога ґрунтується на інформаційній освіті, головне завдання якої полягає в підготовці вчителів до життя і діяльності в сучасних інформаційних умовах, навчанні школярів сприймати, розуміти різноманітну інформацію, усвідомлювати специфіку її впливу на психіку. Актуальними стали підготовка педагогічних працівників

до оволодіння інформаційним простором, формування в учителів умінь використовувати дидактичний потенціал засобів інформаційних комунікацій у навчально-виховному процесі, оволодіння і впровадження вчителями педагогічних технологій формування інформаційно компетентної особистості.

В умовах модернізації освіти створюється нове високоякісне інформаційне середовище навчання, яке стимулює процес інформаційного розвитку учасників. Очевидно, що система навчання постійно знаходиться під впливом соціального середовища, тому необхідно враховувати постійні інформаційні зміни. Інформаційне середовище стимулює учасників освітнього процесу до участі у принципово новому виді комунікації, орієнтованому на діяльнісний, операційний характер поведінки. Дані тенденції зумовили ріст вимог до інформаційної компетентності особистості. Людині все більше потрібні знання, сформовані уміння й навички ефективної взаємодії зі швидкозмінюваним інформаційним середовищем, уміння використовувати надані ним можливості. Освітні установи намагаються сформувати таке середовище навчання, де суб'єкти освітнього процесу мають можливість одержати необхідну інформацію. Вона має бути доступною, відрізнятися повнотою, оперативністю, адекватністю завданням, що розв'язуються.

Учитель постійно працює з масивами інформації, що в сучасному суспільстві збільшуються шаленими темпами. Дати правильну дидактичну оцінку інформаційній продукції здатна лише інформаційно грамотна особистість, тому закономірною є необхідність підготовки вчителів до оволодіння педагогічними технологіями формування інформаційно грамотної особистості в сучасному постіндустріальному суспільстві, а для цього вони самі мають володіти високим рівнем інформаційної культури.

Отже, детальний аналіз результатів найновіших досліджень професійної культури вчителя показав, що для того, щоб підготувати вчителя з високим рівнем професійної культури загальнопедагогічної і психологічної підготовки недостатньо. З огляду на динамічність і складність проблем інформаційного

суспільства, основою педагогічної діяльності стають методологічна, духовна та інформаційна складові культури. Вважаючи інформаційну культуру найважливішою складовою професійної культури вчителя, ми виходили з того, що формування інформаційної культури майбутнього вчителя є головним чинником його професійного становлення в умовах інформаційного суспільства.

Література

1. Балл Г.О. Проблема додержання вимог наукової культури в дослідженнях гуманістично зорієнтованих освітніх процесів //Освіта і управління. – 1998. - №3. – С.5-8.
2. Вірковський А.П. Інноваційна діяльність педагога і студента як умова формування інноваційної культури //Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир, 2005. – Вип. 24. – С.49-52.
3. Внукова О.М. Політична культура в структурі діяльності педагогів з професійної підготовки //Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми //Зб.наук.пр. – У 2-х част. – Ч.2. /Редкол.: І.А.Зязюн та ін. – Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2002. – Вип.2. – С.21-26.
4. Коломієць А.М. Функції освіти в період становлення інформаційного суспільства // Теорія і практика управління соціальними системами. Харків: НТУ „ХПІ”. – 2007. – №1. С.15-23.
5. Коломієць А. М. Інформаційна культура як системоутворюючий чинник професійної культури вчителя //Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: Зб. наук. пр.– Вип 9. Київ-Вінниця: ДОВ “Вінниця”. 2006. – С. 402-409.
6. Радкевич В.О. Проблеми формування методологічної культури педагогів професійної школи //Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб.наук.пр. – Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2003. –С.30-35.
7. Рибалка В.В. Визначення поняття психологічної культури особистості у міждисциплінарному контексті //Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб.наук.пр. – У2-х част.– Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2004. – Ч.1. – С.94-101.
8. Слюсаренко І.Г. Філософсько-світоглядна культура вчителя //Пост методика. Стратегія підготовки вчителя ХХІ століття, 2000. – №5(31). – С.80-81.
9. Тарасенко Г.С. Взаємозв'язок естетичного та екологічного ідеалу в системі культури //Творчість, духовність, гуманізм в просторі освіти: Зб.доп.наук.-практ.конф. У 2-х томах. Том 2. – Вінниця: „Універсум-Вінниця”, 1998. – 195 с.